

LA CATEGORIA PREPOSICIONAL

Pelegrí Sancho Cremades

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

1995

BIBLIOTECA
LINGÜÍSTICA CATALANA

18

Direcció

Antoni Ferrando Francés
Ángel López García

Comitè científic

Germà Colón (Universitat de Basilea, Suïssa)
Joseph Gulsoy (Universitat de Toronto, Canadà)
Philip Rasico (Universitat de Vanderbilt, Estats Units d'Amèrica)
Beatrice Schmid (Universitat de Basilea, Suïssa)
Max W. Wheeler (Universitat de Sussex, Gran Bretanya)
Curt Wittlin (Universitat de Saskatchewan, Canadà)

*Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en,
o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà,
sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre,
sense el permís previ de l'editorial.*

© Pelegrí Sancho Cremades, 1995

© D'aquesta edició: Universitat de València, 1995

Producció editorial: Maite Simon

Maquetació i disseny interior: Inmaculada Mesa

Coberta

Disseny: Maite Simon

Tractament gràfic: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 84-370-1968-0

Dipòsit legal: V-1179-1995

Impressió: Guada Impressors, SL

Als meus pares, Teresa i Pelegrí

ÍNDEX

Presentació	15
Introducció	17
I. LES PREPOSICIONS AL LLARG DE LA HISTÒRIA DE LA LINGÜÍSTICA.....	19
1. La gramàtica tradicional	21
2. L'estructuralisme	22
2.1 L'Escola de Praga	23
2.2 L'Escola de Copenhague	24
2.3 La psicomecànica: Pottier (1962, 1972)	29
2.4 La gramàtica de dependències: Tesnière (1959)	33
2.5 L'estructuralisme nord-americà	36
3. El generativisme	36
4. La gramàtica estratificacional	45
5. La gramàtica funcional	46
6. La lògica	47
7. La gramàtica liminar.....	49
II. LES PREPOSICIONS DES D'UNA PERSPECTIVA COGNITIVA: LA SEMÀNTICA DE PROTOTIPUS	51
1. La semàntica de prototipus	53
2. La sanció en els usos preposicionals: esquemes, metàfores i metonímies.....	54
3. La hipòtesi localista	57
4. La relació prepositiva	60
5. Les semblances de família	62
6. Una definició de la categoria de les preposicions.....	63
III. PROBLEMES DE DELIMITACIÓ DE LA CATEGORIA PREPOSICIONAL.....	67
1. Una mica d'història	69
2. Preposicions i verbs	72
3. Preposicions i prefixos.....	73
4. Preposicions i conjuncions	75
5. Preposicions i adverbis	80

5.1	Algunes opinions.....	80
5.2	Una interpretació cognitiva	87
6.	Preposicions i locucions prepositives	95
7.	Preposicions compostes enfront de preposicions simples ..	99
IV. PROBLEMES GENERALS DE LA CATEGORIA		
	PREPOSICIONAL EN CATALÀ	103
1.	El «subjecte amb preposició»	105
1.1	La preposició <i>fins a / fins (i tot)</i>	105
1.2	Les preposicions <i>cap a / vora</i>	110
1.3	La preposició <i>entre</i>	112
1.4	La preposició <i>segons</i>	116
2.	La motivació de les preposicions. La qüestió de les preposicions incolores	118
2.1	Introducció: una mica d'història	118
2.2	Les preposicions incolores des d'un punt de vista cognitiu.....	
1213.	
	Canvi i caiguda de preposicions	128
3.1	La normativa catalana	
129	
3.2	Una proposta d'explicació cognitiva	134
V. UN EXEMPLE DE CADENA SEMÀNTICA:		
	LA PREPOSICIÓ <i>FINS (A)</i>	145
VI. LES PREPOSICIONS <i>A</i> I <i>EN</i>		
1.	<i>A</i> vs. <i>en</i> : una preposició o dues?.....	155
1.1	L'etimologia d' <i>a</i> i <i>en</i> . Situació del català medieval ...	155
1.2	La tradició gramatical catalana	157
1.3	Una proposta de diferenciació semàntica a partir de la gramàtica cognitiva	163
2.	Usos problemàtics de la preposició <i>en</i>	180
2.1	<i>En</i> + gerundi	180
2.2	<i>En</i> + infinitiu	181
3.	Usos problemàtics de la preposició <i>a</i>	184
3.1	Usos temporals	184
3.2	<i>A</i> + objecte directe	185
4.	Les preposicions <i>a</i> i <i>en</i> : conclusió	201

VII. LES PREPOSICIONS <i>AMB</i> I <i>PER</i> / <i>PER A</i>	203
1. La preposició <i>amb</i>	205
2. Les preposicions <i>per</i> i <i>per a</i>	213
2.1 Els problemes normatius de <i>per</i> / <i>per a</i>	213
2.2 La problemàtica històrica de <i>per</i> / <i>per a</i>	221
2.3 La cadena semàntica de les preposicions <i>per</i> i <i>per a</i> .	223
CONCLUSIONS.....	229
BIBLIOGRAFIA I SIGLES.....	233

PRESENTACIÓ

La categoria preposicional ha estat objecte d'especial atenció tant des de l'àmbit de la lingüística general com del de la lingüística catalana. Aquesta categoria planteja una sèrie de problemes teòrics als quals les diverses escoles lingüístiques han intentat de donar solucions. Qüestions com la definició de la categoria preposicional, la seua delimitació enfront d'altres categories, la vessant polisèmica de les preposicions, etc. han estat tractades des de diverses metodologies. En l'àmbit de la lingüística catalana, alguns aspectes de la sintaxi i la semàntica preposicionals han preocupat els nostres principals gramàtics i lingüistes, com ara la presència de la preposició a davant l'objecte directe, l'ús de les preposicions per i per a, els fenòmens de canvi i caiguda de preposicions, etc. Són, certament, aspectes rellevants per a la normativa catalana i que en justifiquen un estudi profund com el que ens ofereix ací l'autor, ja que fins ara s'havien descurat els plantejaments teòrics i no s'hi havien integrat els problemes concrets de la sintaxi i la semàntica.

Precisament el llibre de Pelegrí Sancho que ara veu la llum dins la col·lecció «Biblioteca Lingüística Catalana» pretén ajuntar i interrelacionar una perspectiva general i una de particular, fidel als objectius de la nostra col·lecció. Així, estudia, de primer, els problemes generals que ha plantejat la categoria preposicional, tot partint d'un model teòric, la gramàtica cognitiva, que ha aparegut en els anys vuitanta i compta ja amb una important producció bibliogràfica, centrada sobretot en el component semàntic (l'anomenada «semàntica de prototipus»). En el tractament de punts conflictius que no afecten usos de preposicions catalanes concretes però que constitueixen temes d'abast potser menys ampli (qüestió del subjecte amb preposició, canvi i caiguda de preposicions, etc.), l'interès per resoldre problemes específics del català no fa perdre a l'autor el marc teòric general de què parteix. L'objectiu no n'és proporcionar uns criteris normatius, per tal com aquest no és el principal objectiu d'un lingüista, sinó intentar explicar la motivació semàntica dels usos

preposicionals, tant els que són normatius com els que no, i encabir-los dins el model teòric de la gramàtica cognitiva. Al capdavant, doncs, sovint les qüestions controvertides de la normativa no ho són tant quant a l'adequació major o menor d'una teoria a l'explicació d'un determinat fenomen lingüístic com en la mesura que diversos criteris (geogràfics, històrics, de registre) col·lisionen a l'hora d'establir una norma unitària.

València, març de 1995

INTRODUCCIÓ

La categoria preposicional és una de les més complexes de les llengües romàniques. És hereva, d'una banda, dels casos llatins, categoria que al seu torn ha suscitat una extensa discussió al llarg de la història de la lingüística; d'altra banda, és hereva de les preposicions llatines, que ja en aquella llengua prefiguraven la problemàtica de les preposicions romàniques, concretament les qüestions de la polisèmia i la motivació dels usos preposicionals, si bé la polisèmia era molt més limitada que en les llengües romàniques. Els problemes que planteja la classe preposicional són múltiples, però els fonamentals en són dos: en primer lloc, el problema bàsic de la seua definició, i la subsegüent delimitació de la classe, així com les relacions de la categoria amb d'altres, en especial aquelles que més s'hi semblen. En segon lloc, cal considerar el problema de la seua marcada polisèmia, i la qüestió de la motivació dels diversos usos. D'altres problemes marginals, però no menys importants, són el grau de cohesió entre el verb i el sintagma preposicional (la qüestió del complement de règim preposicional o suplement), la discussió sobre l'existència de preposicions buides, etc. Fóra una tasca impossible d'intentar trobar solucions a tots aquests problemes. Els objectius del nostre llibre, per tant, són molt concrets, i els especifiquem tot seguit.

En el primer capítol pretenem fer una revisió crítica del tractament que ha rebut la categoria de les preposicions en les diverses escoles lingüístiques.

En el segon capítol intentarem mostrar els avantatges explicatius de la semàntica de prototipus –teoria sorgida al si de la gramàtica cognitiva– en l'explicació de la semàntica preposicional, especialment pel que fa a la polisèmia que caracteritza molts membres de la categoria.

En el tercer capítol delimitarem la categoria preposicional en català des d'una perspectiva cognitiva.

En el quart capítol veurem com la gramàtica cognitiva proposa un model adient per resoldre determinats problemes de la categoria preposicional, com ara el cas del «subjecte amb preposició», la qüestió de les preposicions incolores i el canvi i caiguda de preposicions en català.

En el capítol cinqué estudiarem la semàntica de la preposició catalana *fins* (*a*) com a exemple de cadena semàntica preposicional.

En els dos últims capítols ens ocupem dels aspectes conflictius de les preposicions catalanes que han atret en major grau l'atenció de la nostra tradició gramatical. Al capítol sisé ens ocuparem de les preposicions *a* i *en*. Al capítol seté de la preposició *amb* i de les preposicions *per* / *per a*.

Agraïments

Aquest llibre és una part, revisada en molts punts, de la tesi doctoral que va llegir-se a la Universitat de València el 15 de desembre de 1993. Voldria manifestar en primer lloc el meu agraïment al director de la meua tesi, el doctor Ángel López García, pel fet d'haver llegit la primera versió d'aquest llibre i haver-la enriquida amb nombrosos suggeriments. Igualment he d'agrair les seues aportacions als membres del tribunal, els doctors Valerio Báez, Antoni Ferrando, Ricard Morant, Manuel Pérez i Jesús Tuson. Els professors i amics M. Josep Cuenca, Jesús Jiménez i Vicent Salvador em van prestar un ajut indispensable, tot llegint filantàricament la primera versió d'aquest llibre; igualment, Júlia Todolí m'ha fet nombrosos suggeriments; a tots quatre, moltes gràcies. Haig d'agrair al professor Emili Casanova el seu consell en la recerca de textos dialectals. Finalment, als professors J. Hilferty i Esteve Clua haig d'agrair el fet d'haver-me facilitat els seus treballs inèdits fins a aquest moment sobre la categoria preposicional. Les errades que pugua haver-hi són de la meua exclusiva responsabilitat.

La realització d'aquest llibre ha comptat amb una beca del Pla d'Estudis del Valencià Actual, de la Conselleria d'Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.

CAPÍTOL I

LES PREPOSICIONS AL LLARG
DE LA HISTÒRIA DE LA LINGÜÍSTICA

1. LA GRAMÀTICA TRADICIONAL

El tractament tradicional de la categoria preposicional es caracteritza per una sèrie d'aspectes que ressenyem a continuació.

El principal tret de la gramàtica tradicional és la dependència de la tradició gramatical, i el fet que allumenà la reflexió gramatical tradicional fou la gramàtica greco-llatina, sobretot del llatí, durant molts segles llengua de prestigi. Gran part dels esforços dels gramàtics de les llengües vives europees es dedicaren a traure a la llum en les pròpies llengües les categories que la gramàtica llatina, de manera més o menys encertada, presentava per explicar, o més aviat ensenyar, el llatí. I així, no és estrany de trobar un capítol dedicat a la declinació del nom en gramàtiques de tipus tradicional de llengües romàniques que no compten amb cas morfològic. Així, per exemple, es parla d'un genitiu en *de la casa*. Les relacions entre casos i preposicions, doncs, no apareixen gens clares.

La gramàtica tradicional descarta els problemes pròpiament preposicionals, potser perquè els gramàtics estaven massa preocupats per trobar en les llengües que estudiaven la presència de la gramàtica llatina.

L'aplicació de categories lògiques caracteritza els estudis gramaticals des de l'escolàstica medieval, i es considera que la llengua s'havia d'ajustar a aqueixes categories. Així, els gramàtics de Port-Royal (1660) pretenen de trobar els diversos tipus de causes descrits per Aristòtil en els següents usos preposicionals:

- (1) a. Casa construïda pels obrers (causa eficient)
- b. Casa de pedra (causa material)
- c. Casa per ser habitada (causa final)

Els gramàtics d'orientació tradicional tenen una concepció asistemàtica de les preposicions: estudien els usos de les preposicions aïlladament, no és habitual que estableixen relacions entre les diverses preposicions d'una llengua.

La gramàtica tradicional, en fi, presenta una visió atomística del significat preposicional. Les preposicions són considerades mers correlats formals d'un amuntegament de significats preposicionals entre els quals no es palesa cap mena de relació. Aquest tret s'observa molt bé en les entrades de preposicions en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover i Moll.

2. L'ESTRUCTURALISME

L'estructuralisme engloba dos corrents, l'estructuralisme europeu, que té el punt de partença en el *Curs de Lingüística General* de Saussure (§ 2.1-2.4) i l'estructuralisme americà (§ 2.5), que fon les arrels en la psicologia conductista. Tots dos corrents comparteixen el formalisme i el sistematisme. L'assimilació de les idees del *Curs* de Saussure suposà un canvi radical de perspectiva en el tractament de la categoria preposicional.

La idea saussureana que la llengua és un sistema d'unitats opositives tindrà el seu correlat en les diverses categories i nivells del llenguatge. Així, es parlarà de sistema gramatical, sistema fonològic i, naturalment, s'afirmarà que les preposicions formen un sistema. L'estudi de les preposicions no es reduirà ja a una simple llista de preposicions discretes com a rúbrica d'un enfilall d'usos més o menys dispars: cada preposició tindrà un valor en la mesura que se semble i, sobretot, es distingisca de la resta.

La distinció de Saussure entre llengua i parla es traduirà en el zel per distingir en les preposicions allò que pertany a la preposició, el seu valor en la llengua, i els seus usos, els diversos «valors» que poden adquirir en el discurs a causa del context. El valor en la llengua és únic, els valors (o potser fóra millor parlar de «pseudo-valors») en el discurs són múltiples. El valor en la llengua és explicable recurrent a fenòmens sintàctics –l'oposició a d'altres preposicions, comprovable mitjançant el procediment de la commutació–, el valor en el discurs es deurà a les diverses relacions, normalment de naturalesa semàntica, que manté amb les unitats veïnes. Es considerarà, amb Saussure, que allò que interessa al lingüista és l'estudi de la llengua i bona part dels esforços dels estructuralistes es dedicarà a trobar el valor únic (*Gesamtbedeutung*) de cada

preposició per damunt dels usos variats i sovint contradictoris que es donen en el discurs. Un altre objectiu primordial, correlatiu de l'anterior, serà relacionar unes preposicions amb les altres formant subclassificacions que ja no es justificaran per la pedagogia, la tradició o la claredat d'exposició, sinó per l'assumpció que les preposicions formen un sistema amb diversos subsistemes, la finalitat del qual és funcionar adequadament en la comunicació humana.

Del que acabem de dir es pot deduir fàcilment que els estructuralistes pretendran ser més rigorosos a l'hora de distingir el que és sintaxi del que és semàntica, únics nivells rellevants per a ells en estudiar les preposicions. D'aquests dos nivells, el segon, sota la sospita de ser inaccessible, serà sovint rebutjat, sobretot en els corrents pioners de l'estructuralisme, però també en autors més tardans (Tesnière, 1959, per exemple). Tanmateix, conforme es començà a considerar que el significat era no sols accessible a la investigació lingüística, sinó també possible de ser formalitzat segons els principis propis de l'Estructuralisme, el sistema de les preposicions començarà a ser entès com a estructura o sistema bàsicament de tipus semàntic, segons veiem, per exemple, en els estudis de Pottier (1962).

La gramàtica del llatí deixa de ser un model la presència del qual en les llengües pròpies s'haja de justificar per tots els mitjans. Els arguments per a les afirmacions de tipus lingüístic han de ser intralingüístics, basats en les propietats de la llengua que s'estudia.

Passarem tot seguit a estudiar les principals aportacions que s'han fet des de l'estructuralisme a l'estudi de la categoria preposicional.

2.1 L'Escola de Praga

Les oposicions fonològiques van ser aplicades a l'estudi de les preposicions per G. Gougenheim (1938). Així, les preposicions catalanes *a* i *en*, per exemple, poden entrar en diversos tipus d'oposicions:

Oposicions gramaticals. Aquestes es donen entre preposicions exigides per una determinada categoria, normalment un verb.

- (2) a. Pensen en Joan
- b. S'incorporen al treball

*Oposicions estilístiques.*¹ L'ús d'una preposició o l'altra suposa una variació d'estil. Així, normalment s'oposa un ús propi de la llengua estàndard i més corrent (3a) a un ús arcaïtzant i més restringit (3b).

- (3) a. Són a la ciutat
- b. Són en terra

L'aplec *en terra* constitueix un ús atípic d'*en* per expressar la situació, un ús arcaic consagrat per la tradició lingüística, enfront de l'ús comú d'*a* en l'expressió d'aquesta relació.

Oposicions de sentit. L'ús d'una preposició o l'altra suposa un canvi de sentit:

- (4) a. Viuen en la més absoluta pobresa (situació)
- b. Han arribat a la més absoluta pobresa (direcció)

El principal problema que planteja la proposta de Gougenheim és que, a partir de les oposicions que s'estableixen en la cadena parlada, no s'arriba a l'establiment d'un paradigma en què es palese el significat de cadascuna de les preposicions i les relacions sistemàtiques que mantenen les unes amb les altres.

2.2 L'Escola de Copenhague

Quan el Cercle Lingüístic de Praga va desaparèixer com a conseqüència de la diàspora provocada per la Segona Guerra Mundial a partir de l'any 1939, la torxa estructuralista fou recollida amb gran rigor i precisió, però tot partint de consideracions d'ordre lògic, pels lingüistes danesos V. Brøndal i L. Hjelmslev. Especialment aquest darrer va accentuar l'actitud «sistèmica» del Cercle Lingüístic de Praga i va dedicar-se a demostrar la naturalesa exclusivament formal de la llengua. L'escola que fundà es coneix com el Cercle Lingüístic de Copenhague.

1. M. Luisa López (1971), que ha conjuminat els sistemes de Gougenheim (1938) i Pottier (1962), ha substituït el terme d'*oposició estilística* per *oposició facultativa*.

2.2.1 Hjelmslev (1935, 1937)

Preocupat sobretot per l'establiment de les premisses conceptuals i metodològiques d'una veritable lingüística científica, realment autònoma, Hjelmslev s'ocupà de les preposicions només lleument, i com a apèndix de la seua teoria dels casos. La seua idea de sistema sublògic, tanmateix, fou recollida per Benveniste (1966) i en certa manera per Pottier (1962). Hjelmslev considera que es poden vincular el sistema de la lògica formal i el de la llengua a un principi comú, que pot rebre el nom de «sistema sublògic». El sistema sublògic dels casos és idèntic al de les preposicions en el sentit que ambdues categories indiquen la relació entre dos objectes, i tenen més d'una dimensió.

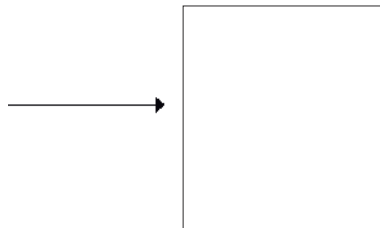
La direcció és la primera dimensió, i permet de distingir tres termes: positiu, neutre i negatiu.

(5) a.	Vaig a una ciutat	+	(acostament)
b.	Sóc en una ciutat	÷	(repòs)
c.	Vinc de València	-	(allunyament)

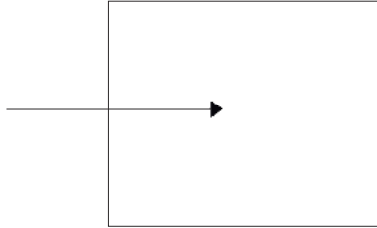
La segona dimensió ve donada pel grau d'intimitat entre els dos objectes, i té en consideració dos aspectes:

- La inherència, que té al seu torn un pol positiu i un de negatiu: el terme positiu és l'exterioritat, que caracteritza vg. la preposició llatina *ad* + Ac. (6); el terme negatiu és la interioritat, que caracteritza, vg. la preposició llatina *in* + Ac. (7).

(6) a.	Eo ad civitatem (llat.)
b.	Vaig a(ls límits de) la ciutat (trad. cat.)
c.	

- (7) a. *Eo in civitatem* (l'lat.)
 b. Vaig a (l'interior de) la ciutat (trad. cat.)
 c.

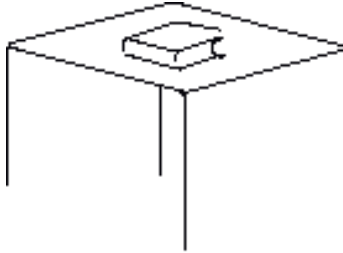

• El segon aspecte de la segona dimensió és l'adherència, que també posseeix un pol positiu (contacte) i un de negatiu (no contacte) que oposen, vg. les preposicions angleses *on* i *over*:

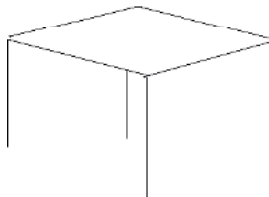
- (8) a. The book is on the table (+ contacte)
 b. The lamp is over the table (- contacte)

Les oracions (8a) i (8b) descriuen respectivament (9a) i (9b).

- (9) a.

- b.

La tercera dimensió, en fi, depèn de la intervenció d'un observador en la localització; al parer de Hjelmslev, *sobre / sota* estableixen una relació sense tenir en compte un observador; en canvi, *davant / darrere* sí que l'hi fan intervenir:

Hjelmslev proposa un sistema simple de trets que permet definir el sistema prepositiu d'una llengua. El principal problema és que es basa en uns usos preposicionals molt poc conflictius. D'altra banda, suposa un primer intent de copsar els factors pragmàtics que determinen els usos de les preposicions, si bé no se sap molt bé com es poden encabir aquests principis en el marc de la gramàtica formal preconitzada per Hjelmslev.

2.2.2 Brøndal (1940)

El llibre de Brøndal *Teoria de les preposicions* (1940) és sens dubte la més important obra que s'ha escrit sobre les preposicions des de l'escola de Copenhague i és, a més, un estudi imprescindible en tota reflexió sobre la categoria preposicional. L'autor danès defineix les preposicions d'aquesta manera:

Pour ce qui est de la classe comme telle, elle semble suffisamment définie si on dit qu'elle exprime la relation en général: à l'intérieur de ce cadre, il faudra donc définir chaque préposition particulière comme la somme de relations spéciales. (1940: 11)

Aquesta «relació en general» que expressa la preposició és la relació lògico-matemàtica, i les preposicions es defineixen segons expressen